

Petro Vijūko-Kojalavičiaus parengtas (ir nežinomų ipėdinių pratęstas) rankraštis Elogia episcoporum Vilnensium (Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 3 – 2295)

RIMVYDAS PETRAUSKAS

ALBERTAS RADVILA:
PIRMAS DIDIKAS
VILNIAUS VYSKUPO SOSTE

Albertas Radvila buvo dešimtas Vilniaus vyskupas. Tačiau pirmasis, kilęs iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų giminės. Iki tol vyskupais tapdavo arba svetimšaliai, arba kilę iš žemesnių kilmingųjų sluoksnių bei miestietijos¹. Ir ne dėl to, kad nebūtų norėję – politinė vyskupo padėtis Lietuvoje buvo reikšminga nuo pat krikšto priėmimo. Akivaizdu, kad ilgą laiką kliūtis didikų bažnytinėms karjeroms buvo atitinkamos tradicijos ir išsilavinimo stoka. Tik nuo XV a. antros pusės tarp Lietuvos didikų pradeda plisti nauji lavinimo standartai, kurie pamažu jiems atvers naujas galimybes. XV a. antroje pusėje Lucko vyskupu tapo iš lietuvių kilmingųjų kilęs Vaclovas Račkaitis, taip pat ir Alberto Radvilos pirmtakas Vilniaus vyskupo soste Albertas Taboras buvo vidutinio lygio didikų palikuonis². Tačiau tik Albertas Radvila gimė tikrai aukštosios diduomenės šeimoje³.

Bažnytinę karjerą jis pradėjo 1502 m. kaip Lucko vyskupas. Po penkerių metų, mirus Albertui Taborui, naujo Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovo Žygimanto Jogailaičio tei-

¹ Marcelli Antoniewicz, „Pochodzenie episkopatu litewskiego XV–XVI wieku w świetle katalogów biskupów wileńskich“, in: *Studia Źródloznawcze*, Warszawa, 2001, t. 39, p. 47–68.

² Rimvydas Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: Sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius: Aidai, 2003, p. 303, 305.

³ Ankstyvoji Radvilų giminės istorija: Mirosława Malczewska, *Latyfundiūm Radziwiłłów w XV do połowy XVI wieku*, Warszawa-Poznań: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1985; Marcelli Antoniewicz, *Protoplaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2011.

kimu užėmė Vilniaus vyskupo vietą⁴. Šias pareigas ėjo 12 metų – nuo 1507 iki 1519-ųjų⁵.

I. KILMĖ – RADVILA

Nekelia abejonių, kad kelią į aukštas bažnytines pareigas nutiesė kilmė. XVI a. pradžioje Radvilos jau buvo pakeliui į savo didžiąją istoriją⁶. Pirmasis labiau žinomas giminės protėvis buvo Kristinas Astikas – Vytauto laikų didikas, 1413 m. Horodlėje giminei gavęs Trijų Ragų herbą. Senelis ir tėvas Radvila Astikaitis ir Mikalojus Radvilaitis buvo vieni įtakingiausių XV a. – XVI a. pradžios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų. Motina Sofija Manvydaitė – paskutinė garsios Manvydų giminės atstovė⁷. Albertas Radvila išaugo ne tik kilme, bet ir palikuonių gausa išsiskiriančioje šeimoje, kurioje pilnametystės sulaukė broliai Mikalojus, Jonas, Jurgis ir sesuo Ona. Alberto vardą veikiausiai gavo giminaičių iš motinos pusės garbei – tarp XV a. Manvydų net du turėjo šį vardą, taip pat ir paskutinysis – Albertas Manvydas Jaunesnysis, miręs prieš pat Albertui Radvilai gimstant, 1475 m. pabaigoje⁸. Tėvas Mikalojus Radvilaitis buvo Vilniaus vaivada ir LDK kancleris, pastarosios pareigos tuo metu neabejotinai jau numatė tam tikrą išsilavinimo lygį. Galima

⁴ Maria Michalewiczowa, „Radziwiłł Wojciech (Albrycht)“, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 30, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987, p. 377–379; Marceli Antoniewicz, *Protoplaści książąt Radziwiłłów...*, p. 35–37; Wioletta Pawlikowska-Butterwick, „Kariery polityczne i kościelne biskupów Wojciecha i Jerzego Radziwiłłów – koryfeuszy początku i końca XVI wieku – zarys problemu“, in: *Nasza Przeszłość*, Kraków, 2017, t. 127, p. 5–20.

⁵ Vilniaus vyskupijos istorija Viduramžiais: Jerzy Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, 1972.

⁶ Rimvydas Petrauskas, „Vardas Radvila: giminės iškilimas XV a. – XVI a. pradžioje“ (spaudoje).

⁷ Jerzy Ochmański, „Moniwid i jego ród“, in: *Lituanos-Slavica Posnaniensia: Studia historica*, Poznań, 2003, t. 9, p. 13–74.

⁸ Albertas Manvydas Vyresnysis buvo Vilniaus seniūnas ir vaivada (1396–1423) Vytauto laikais; Albertas Manvydas Jaunesnysis – paskutinis vyriškos linijos giminės atstovas, miręs 1475 m. (Rimvydas Petrauskas, *Galia ir tradicija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminų istorijos*, Vilnius: Baltos lankos, 2016, p. 37–50).

manyti, kad tėvai pasirūpino vaikų mokymu, tiesa, tuo metu jis dar vykdavo namuose. Universitetinį lavinimą didikai dar tik pradėjo atrasti. Bet kuriuo atveju visų šios šeimos vaikų išskirtinės biografijos liudija gautus parengimo tolesniam politiniam ir visuomeniniam gyvenimui pagrindus.

Kalbant apie tuometinę Radvilų giminės situaciją, daugeliu atveju tenka sakyti „pirmas kartas“. Diduomenės valdžios požiūriu svarbu pastebėti, kad 1507 m., taigi, kai Albertas Radvila tapo Vilniaus vyskupu, pirmą kartą Lietuvos istorijoje abi aukščiausios šalyje pasaulietinė ir bažnytinė pareigybės (Vilniaus vaivados ir Vilniaus vyskupo) atsidūrė vienos šeimos rankose. 1507–1510 m. valdovo dokumentų liudytojų sąrašuose tarp 5–7 įtakingiausių asmenų buvo net trys Radvilos – tėvas ir du jo sūnūs. Situacija nepakito ir po tėvo mirties (1510), kadangi jo eitas Vilniaus vaivados ir LDK kanclerio pareigas perėmė (irgi pirmą kartą istorijoje) vyriausias Alberto brolis Mikalojus II Radvila (kancleris ir vaivada 1510–1521 m.)⁹. Galiausiai Alberto sūnėnas, dar vienas Mikalojaus vardo Radvila 1515 m. tapo Žemaičių vyskupu – vėlgi pirmas ir kone vienintelis kartas istorijoje, kai Vilniaus ir Žemaitijos vyskupijas vienu metu valdė tokie artimi giminaičiai (kitas atvejis bus tik XVII a. antroje pusėje, kai šias pareigas užims du Pacų giminės atstovai, kuriuos, be to, skirs kiek tolimesnės giminystės ryšys). Šiuo požiūriu Alberto situacija buvo itin palanki – vykdydamas pareigas galėjo nuolat atsiremti į savo tėvą ar brolius. Be minėto kanclerio ir vaivados Mikalojaus, kiti du broliai Jonas ir Jurgis atitinkamai tuo metu užėmė LDK didžiojo maršalo (1514–1522) ir Kijevo vaivados (1511–1514) pareigybes. Tuo tarpu sesuo Ona dar 1496 m. ištekėjo už Mazovijos kunigaikščio Konrado III Rudojo – ir šiuo atveju turime pirmą tokio pobūdžio „kunigaikštišką“ lietuvių didikų santuoką¹⁰. 1496 m. rugsėjo 29 d. tėvo Mikalojaus Radvilaičio dokumente, kuriuo Onai skiriamas 20 tūkstančių auksinų kraitis, šalia kitų brolių minimas ir

⁹ Karolis Čižauskas, „Didiko valdžia, humanistai ir raudonas vaškas: Mikalojaus Radvilos suteiktis žemioniui Jonui Slavskiu“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, Vilnius, 2018, t. 6, p. 143–170.

¹⁰ Oskar Halecki, „Anna z Radziwiłłów“, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1935, p. 125–126; Janusz Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich. Studia nad dziejami politycznymi Mazowsza, intyulacją i genealogią książąt*, Kraków: Avalon, 2012, p. 482–487, 580–583.

Albertas – tai pirmas tuomet maždaug 18-mečio pasirodymas istoriniuose šaltiniuose¹¹. Po vyro mirties, 1503–1518 m. (chronologiškai tai iš esmės sutampa su Alberto Radvilos vyskupavimu), kunigaikštienė Ona savo mažamečių sūnų vardu ėjo Mazovijos regentės pareigas ir sugebėjo pakankamai sėkmingai pasipriešinti siekiamis likviduoti šią dalinę kunigaikštystę. Taigi žvelgiant į Radvilų giminės istoriją XV ir XVI a., turbūt tik du kitos kartos Radvilos – Mikalojai Juodasis ir Rudasis – pranoko Alberto ir jo brolių padėtį LDK valdžios viršūnėje XVI a. pradžioje. Vilniaus vyskupo kilmės savimonę atspindi jo intituacija 1515 m. Vilniaus katedros kapitulos statute, kuomet jis visų pirma save pavadino vaivados sūnumi („vaivadaičiu“ – *palatinides*), o tik po to – Vilniaus vyskupu¹².

XVI a. pradžios Radvilos užmezgė europinius ryšius, kurie vėliau taip išskyrė šią giminę LDK diduomenėje. Alberto brolis LDK kancleris Mikalojus Radvila kartu su Lenkijos Karūnos kancleriu Kristupu Šidloveckiu atstovavo valdovui Žygimantui Jogailaičiui derybose su Šventosios Romos imperatoriaus Maksimilijono I pasiuntiniais Bratislavoje, o vėliau ir šias derybas užtvirtinusiam 1515 m. Habsburgų ir Jogailaičių suvažiavime Vienoje. Ši veikla ir nauji ryšiai lėmė, kad 1518 m. vasario 25 d. Šventosios Romos imperatorius Maksimilijonas I suteikė Mikalojui imperijos kunigaikščio titulą – pirmasis toks titulo suteikimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje¹³. Tuo pat metu kitas brolis, karuose su totoriais ir Maskva jau pasižymėjęs Jurgis Radvila, 1514 m. sulaukė Oršos triumfo, šalia kunigaikščio Konstantino Ostrogiškio mūšyje vadovavęs LDK pajėgoms. Beje, su karine pergale iš dalies siejasi viena svarbiausių to laiko Radvilų fundacijų – Vilniaus karmelitų vienuolyno ir bažnyčios statyba (po 1506 m.) kaip pergalės prie Klecko atminimo ženklas¹⁴.

¹¹ Dokumento publikacija: Janusz Grabowski, *Dynastia Piastów mazowieckich...*, p. 582.

¹² Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2015, p. 297–298.

¹³ Rimvydas Petrauskas, „Fürsten und Grafen des Heiligen Römischen Reiches: die litauischen Hochadligen und ihre römischen Titel im Kontext des Wiener Fürstentags“ (spaudoje).

¹⁴ Stephen C. Rowell, „War and Piety in the Grand Duchy of Lithuania in the Later Middle Ages“, in: *Rocznik Lituanistyczny*, Warszawa, 2016, t. 2, p. 12.

II. VYSKUPAS DIDIKAS

Vyskupo didiko paveikslas Europos istorijoje ryškus jau nuo frankų valstybės laikų¹⁵. Iš kilmingų giminių kilę vyskupai buvo politikai ir žemvaldžiai, tačiau ne vienas vėliau gerbtas kaip šventasis. Prie to prisidėjo ne tiek asketiškas gyvenimo būdas, kiek valdžios ir turto sutelkimas krašto ir bažnytiniam reikalams bei vėlesnių giminės narių ambicija turėti savo gretose šventuoju pripažintą asmenį. Laikui bėgant vyskupams pavyko emancipuotis iš pasaulietinės valdžios įtakos, žinome daugybę istorijų apie vyskupus, pasipriešinusius neteisėtiems valdovų veiksams. Tačiau savo kilme ir padėtimi politinėje struktūroje vyskupai ir toliau buvo kilmingųjų pasaulio dalis¹⁶. Ypač nuo XI a., kai valdžios ir turto koncentravimo reiškinys sukūrė socialinį tipą „jaunesniųjų sūnų“, kuriems tėvai parinkdavo dvasininko gyvenimo būdą vienuolynuose, riterių ordinuose ar katedrų kapitulose. Vyskupas turėjo valdyti jam priskirtą dvasininkų ir pasauliečių bendruomenę, tvarkyti ūkį ir dalyvauti politikoje. Jis buvo tikras kunigaikštis savo diecezijoje, o taip pat už jos ribų.

Eidamas Lucko vyskupo pareigas, Albertas Radvila dar galėjo sukurti išskirtinai aukštos kilmės vyskupą – 1503 m. mirusį Lenkijos primą, Gniezno arkivyskupą ir kardinolą, valdovo sūnų ir valdovų brolių Frydrichą Jogailaitį¹⁷. Nors aukšta vyskupo kilmė vėlyvųjų Viduramžių Europoje buvo įprastas dalykas, verta pastebėti, kad XV a. antra pusė – XVI a. pradžia išsiskiria ypatinga karališko ir kunigaikštiško kraujo asmenų išventinimo į vyskupus gausa. Antai per paskutinius tris XV a.

¹⁵ Ian Wood, *The Merovingian Kingdoms, 450–751*, New York: Longman Press, 1994.

¹⁶ John Thomson, *Popes and Princes, 1417–1517. Politics and Polity in the Late Medieval Church*, London, 1980; Bernard Guenée, *Between Church and State. The Lives of Four French Prelates in the Late Middle Ages*, Chicago: University of Chicago Press, 1991. Lenkija: Tomasz Graff, *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*, Kraków: Towarzystwo naukowe „Societas Vistulana“, 2008. Vyskupo institucijos LDK apžvalga: Liudas Jovaiša, „Vyskupas“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: Tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius: Aidai, 2001, p. 763–784.

¹⁷ Natalia Nowakowska, *Królewski kardynał. Studium kariery Fryderyka Jagiellończyka (1468–1503)*, Kraków: Towarzystwo naukowe „Societas Vistulana“, 2011.

dešimtmečius vyskupo šventimus gavo net 14 asmenų, gimusių karalių ar suverenių kunigaikščių šeimose¹⁸. Kraštutinis tokios nominacijos atvejis buvo Feraros ir Modenos kunigaikštis Ippolito d'Este, 1487 m. nominuotas Estergomo, taigi, aukščiausiu Vengrijos vyskupu, sulaukęs vos dešimties. Du paskutiniai Vokiečių ordino magistras Prūsijoje taip pat buvo kilę iš įtakingų kunigaikščių dinastijų – Frydrichas Saksas iš Saksonijos Vetinų ir Albrechtas Brandenburgietis iš Hohencolernų. Taigi to meto situacija Lenkijoje ir Lietuvoje iš esmės atitiko bendraeuropinę tendenciją. 1515 m. tarp keturių LDK katalikų vyskupų trys svarbiausi – Vilniaus, Lucko ir Žemaitijos – buvo didikai: Albertas ir Mikalojus Radvilos bei Paulius Alšėniškis.

III. DEŠIMTASIS VILNIAUS VYSKUPAS

Apie Alberto Radvilos vaikystę ir jaunystę nieko nežinome. Tik spėjama, kad gimė apie 1478 m. kaip vienas jauniausių šeimos vaikų (turbūt keleriais metais jaunesnis buvo tik Jurgis). Sūnų gausa galbūt paskatino tėvą vienam iš jų parinkti bažnytinės karjeros kelią. Lietuvos didikai XVI a. pradžioje atranda Europoje jau nuo brandžiųjų Viduramžių paplitusią sūnų aprūpinimo formą – aukštas bažnytines pareigybes. Tokiu būdu šie sūnūs nebepretendavo į tėvonijų perdavimą, o tai savo ruožtu saugojo giminės valdų kompleksus nuo smulkėjimo. Todėl 1514 m. tėvo Mikalojaus Radvilaičio palikimą dalinosi tik trys pasaulietiniame gyvenime likę sūnūs. Tiesa, didiko padėtis ir gyvenimo būdas reikalavo atitinkamų papildomų (šalia pareigybinių) pajamų, todėl tėvoninių žemių dalį Albertas gavo, tačiau po mirties šios valdos turėjo grįžti artimiausiems giminaičiams. Disponuodamas gausia žemėvalda, vyskupas šaltiniuose pasirodo kaip tipiškas to meto feodalias, kuris rūpinasi savo dvarų padėtimi, bylinėjasi su kaimynais dėl žemės valdų nuosavybės, ribų ir t. t.¹⁹ Ginčijosi su Vilniaus miestiečiais dėl mėginimo šaukti juos

¹⁸ *Ibid.*, p. 192–200.

¹⁹ *Русская историческая библиотека*, т. 20: *Литовская Метрика. Книги судных дел*, С.-Петербург: Сенатская типография, 1903, p. 420–421, 605, 681, 714–715, 949–950, 998–999 ir kt.

į savo teismą²⁰. Nėra žinoma, ar buvo įsitraukęs į tuometinius Radvilų konfliktus su Albertu Goštautu, tačiau dalyvavo 1511 m. Brastos seime, kurio metu taikėsi jo brolis Mikalojus ir Goštautas. Panašiai, kaip didikai tuo metu rėmė jiems tarnaujančius bajorus, vyskupas savo pavaldinius privilegijomis skatindavo vyskupijos valdose²¹.

Vyskupu Albertas Radvila tapo jaunas, turėdamas apie 24 metus. Todėl 1502 m. gegužės 2 d. popiežiaus Aleksandro VI paskirtas Lucko vyskupu, dėl amžiaus iš karto turbūt nepriėmė šventimų, mat minimalus amžius vyskupo pareigybei buvo 27 metai. Nežinome, ar buvo baigęs tuo metu vyskupams jau reikalaujamas universitetines studijas²². Kaip „išrinktas ir patvirtintas“ (*electus et confirmatus*) Lucko vyskupas dalyvavo 1502 m. lapkričio 10 d. Vilniaus katedros kapitulos posėdyje²³. Vilniaus vyskupu popiežiaus Julijaus II (jį galėjo būti aplankęs jau prieš kelerius metus²⁴) paskirtas 1507 m. rugsėjo 10 d., ingresso Vilniuje diena neži-

²⁰ 1511 m. Vilniaus miestiečių skundas valdovui (*Русская историческая библиотека*, t. 20: *Литовская Метрика*, p. 713–714).

²¹ 1516 m. gruodžio 23 d. Albertas Radvila už nuopelnus patvirtino Salako klebonui Jurgiui Taliatui sklypą vyskupo valdose, šalia jo sodo (*pomarium seu ortum*) Vilniuje (*Acta capituli ecclesiae cathedralis Vlnensis saec. XVI–XVIII / Vilniaus katedros bažnyčios kapitulos posėdžių protokolai XVI–XVIII a.*, t. 1: 1502–1533, ed. Darius Antanavičius, Dalia Emilija Staškevičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2018, p. 234–235).

²² Istoriografijoje Alberto studijos numanomos (Darius Baronas, Stephen C. Rowell, *The Conversion of Lithuania: from Pagan Barbarians to Late Medieval Christians*, Vilnius: Institute of Lithuanian Literature and Folklore, 2015, p. 490), tačiau neturime tai patvirtinančių šaltinių. Tam tikra užuomina į galimas studijas Bolonijoje yra medicinos daktaro Luko Noskovskio memorialinis užrašas, kad Radvila buvęs jo *dominus meus primus in doctoratu* (Noskovskis Bolonijoje studijavo 1504–1506 m.) (plg. prie nuor. nr. 44).

²³ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, wyd. Jan Fijałek, Władysław Semkowicz, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1948, p. 628 (525).

²⁴ Maria Michalewiczowa, „Radziwiłł Wojciech...“, p. 377. Kelionę mini: *Saliamono Risinskio veikalas apie Radvilų giminės kilmę*, in: Saliamonas Risinskis, *Trumpas pasakojimas apie garsiuosius šviesiausiojo didiko Biržų ir Dubingių kunigaiškio Kristupo Radvilos žygius*, parengė Sigintas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000, p. 144 (klaidingai nurodoma, kad Vilniaus vyskupiją „jam suteikęs“ Aleksandras Jogailaitis).

noma. Turint omenyje vėlesnes keliones, Albertas buvo pirmasis LDK vyskupas, periodiškai besilankantis Romos kurijoje. Vilniaus vyskupo padėtis LDK valdančiam elite buvo simboliškai išskirtinė – pirmasis Ponų tarybos atstovas, savotiškas Lietuvos „primas“, visuomet pradedantis valdovo dokumentų liudytojų eilę. Prieš pat tapdamas Vilniaus hierarchu, 1506 m. pabaigoje kartu su keliais kitais Lietuvos didikais (etmonu Stanislovu Kiška ir Jonu Zaberezinskiu) kaip LDK atstovas dalyvavo Žygimanto Jogailaičio elekciniame seime Petrikave²⁵. Turbūt tuomet užsimezgė artimi ryšiai su valdovu, kurie nepraėjus metams atsiliepė persikėlimu iš Lucko į Vilnių. Vėliau ne kartą lydėjo Žygimantą kelionių Lietuvoje metu, dalyvavo seimuose ir valdovo teismuose²⁶, liudijo dokumentuose²⁷. Istoriografijoje klaidingai nurodoma, kad 1516 m. jam buvo paskirtas koadjutorius – nesantuokinis Žygimanto Jogailaičio sūnus Jonas iš Lietuvos kunigaikščių²⁸. Santykius su valdovo šeima kiek sugadino Alberto atsisakymas 1516 m. Vilniuje paskelbti popiežiaus bulę (kuria suteikiami atlygiai Žygimanto 10 metų viešpatavimo jubiliejaus proga), teigiant, kad joje sumenkintas LDK statusas²⁹.

IV. VYSKUPIJOS TVARKYTOJAS

12 metų laikas Vilniaus vyskupo soste nebuvo labai ilgas, tačiau panašus į pirmtakų: Albertas Taboras Vilniuje vyskupavo 15, Andriejus

²⁵ *Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 7*, parengė Inga Ilarienė, Laimontas Karalius, Darius Antanavičius, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011, p. 45.

²⁶ *Русская историческая библиотека*, t. 20: *Литовская Метрика*, passim (1508–1516).

²⁷ Pvz.: 1511 m. vasarą ir rudenį Brastoje, 1515–1516 m. sandūroje Brastoje ir Vilniuje, nuo 1516 m. pavasario iki 1517 m. pavasario Vilniuje (*Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga 9*, parengė Krzysztof Pietkiewicz, Vilnius: Žara, 2002, passim).

²⁸ Maria Michalewiczowa, „Radziwiłł Wojciech...“, p. 378. Jonas iš Lietuvos kunigaikščių Vilniaus vyskupu paskirtas po Alberto mirties 1519 m. Beje, Jonas Bolonijoje studijavo kartu su Alberto sūnėnais – Mikalojaus sūnumis Jonu bei Stanislovu (Wojciech Pocięcha, „Materiały ze studjów bolońskich Jana Łaskiego“, in: *Reformacja w Polsce*, Warszawa, 1926, t. 4, p. 144–152).

²⁹ Maria Michalewiczowa, „Radziwiłł Wojciech...“, p. 378.

Gaškavičius – 9, Jonas Losovičius – 14, Mikalojus Deržkavičius – irgi 14 metų, tik Motiejus Trakiškis vyskupo soste išbuvo virš 30 metų (1422–1453)³⁰. Vis dėlto šis laikotarpis išsiskiria pokyčiais ir iniciatyvomis, ypač lyginant su ankstesniais ganytojais. Administracinę vyskupijos struktūros plėtojimą geriausiai iliustruoja 1512 m. įsteigta vyskupo pavaduotojo – sufragano pareigybė. Tiesa, šis žingsnis veikiausiai buvo nulemtas pragmatinės aplinkybės, nes turėjo palengvinti asmeninę administracinę vyskupo našta kelionių į Romą išvakarėse³¹. Kitas svarbus darbas – 1515 m. baigti rengti ir aprobuoti Vilniaus kapitulos statutai³². Rūpinosi vyskupo įtakos plėtra, antai 1509 m. iš valdovo gavo išimtinę teisę skirti kunigus daugelyje parapinių bažnyčių, kurios priklausė valdovo patronatui³³. 1510 m. patvirtino kardinolo Frydricho Jogailaičio įsteigtą, kelias Vilniaus vyskupijos parapijas vienijančią, broliją ir suteikė jai atlydus³⁴. Patvirtino daug bažnytinių fundacijų savo diecezijos ribose. Fundavo Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų koplyčią Vilniaus katedroje³⁵. Sunku pasakyti, kiek būta tiesioginio vyskupo nuopelno, bet jo laikais Vilniaus kanauninkas Martynas iš Dušnikų 1514 m. Vilniuje įsteigė špitolę – pirmąją institucinę ligonių ir neturtėlių globos įstaigą LDK³⁶.

³⁰ *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, t. 1: *Dioecesis Vilnensis et Samogitiae*, ed. Paulus Rabikauskas, (ser. *Fontes historiae Lituaniae*, 1), Romae: Sectio Historica Academiae Lituanae Catholicae Scientiarum, 1971, p. 11.

³¹ Wioletta Pawlikowska-Butterwick, „Kariery polityczne i kościelne...“, p. 9.

³² Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai...*, p. 19, 24–26, 41. Sunku pasakyti, šį ar kitą darbą turėjo omenyje XVII a. pradžioje Saliamonas Risinskis, teigdamas, kad Radvila surinko visas katedros privilegijas ir pasirūpino, kad jas patvirtintų popiežius (*Saliamono Risinskio veikalas apie Radvilų giminės kilmę...*, p. 144).

³³ Grzegorz Błaszczuk, „Regesty dokumentów diecezji wileńskiej z lat 1507–1522 Jana Fijałka i Władysława Semkowicza“, in: *Litvano-Slavica Posnaniensia: Studia historica*, Poznań, 2003, t. 9, nr. 21.

³⁴ *Ibid.*, nr. 25; *Acta primae Visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae. Vilniaus Kapitulos archyvo Liber IIb atkūrimas*, parengė Stephen C. Rowell, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 127.

³⁵ Maria Michalewiczowa, „Radziwiłł Wojciech...“, p. 378.

³⁶ Martynas Jakulis, *Špitolės Vilniuje XVI–XVIII a.: daktaro disertacija*, Vilnius: VU, LII, 2016.

Bet kuriuo atveju Albertas jai kiek vėliau skyrė lėšų³⁷. Kartu su kitais broliais rėmė Vilniaus bernardinų bažnyčią, kuri tuo metu buvo virstanti šeimos narių laidojimo vieta³⁸.

Šaltiniuose galima rasti duomenų apie artimiausius Alberto Radvilos bendradarbius. Tai buvo tiek dvasinė bei intelektualinė vyskupo atrama, tiek jo – kaip didiko – asmeninio dvaro nariai. Oficijolai (pirmieji pagalbininkai ir pavaduotojai) buvo kan. Kasparas Varšuvietis, kan. Jokūbas Kučinskis, kan. Adomas Katriškis, sufraganas – vienuolis cistersas (buvęs vienuolyno abatas Jendžejuve ir titulinis Kafos vyskupas) Jokūbas Michovietis. Tarp kitų bendradarbių minėtini vyskupo kancleris kanauninkas Jonas Albinas, išdininkas Stanislovas Rozbickis, kapelionai Aleksejus Geranainiškis ir Mikalojus Piotrovskis Pultuskietis, raštininkas, apaštalinis ir imperinis notaras Leonardas Miaskovietis³⁹. Iš jų galima išskirti žinomą valdovo sekretorių ir diplomata Adomą Katriškį bei kano-nų teisės daktarą, buvusį Krokuvos universiteto profesorių Joną Albiną. Taigi dominuoja iš Lenkijos atvykę išsilavinę dvasininkai, o tai netiesiogiai liudija vyskupo didiko galimybes atrasti ir telkti tarnybai tinkamus asmenis. Prie šios asmenų grupės priskirtinas 1519 m. vyskupo dokumente liudijęs „viešasis notaras“ Vaclovas Maišiagalielis – vėliau Mykolo Lietuvos pseudonimu parašęs garsųjį veikalą „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“. Atrodo, kad tai pirmasis jo paminėjimas šaltiniuose⁴⁰. Būtent tokioje aplinkoje galėjo atsirasti pirmoji kodifikacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – minėti 1515 m. Vilniaus katedros statutai.

Kaip stambus žemvaldys, Vilniaus vyskupas turėjo savo dvarą ir ūkio tarnybą. Personaliniam dvarui vadovavo vyskupo maršalas Bogušas⁴¹, atski-

³⁷ Grzegorz Błaszczyk, „Regesty dokumentów diecezji wileńskiej...“, nr. 140.

³⁸ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 63.

³⁹ Dalis jų liudijo 1510 m. birželio 3 d. Alberto Radvilos dokumente (*Acta primae Visitationis diocesis Vilnensis anno Domini 1522 peractae...*, p. 126).

⁴⁰ 1519 m. birželio 8 d. dokumentas (gana gerai išlikęs vyskupo antspaudas), kuriuo Albertas Radvila Losko klebonu skiria Joną Piotrovskį (*Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 6, b. 113).

⁴¹ *Русская историческая библиотека*, т. 20: *Литовская Метрика*, p. 517 (1517).

riems dvarams – vietininkai Vygnanskis, Sebastijonas⁴², teismuose vyskupui atstovaudavo prokuratorius Zakševskis ir vižas Mikalojus Giedraitis⁴³.

Atskirai minėtinas vėliau pagarsėjęs medikas, Krokuvos universiteto profesorius ir rektorius, kurio paslaugomis naudojosi nemažai Lenkijos ir Lietuvos didikų, Lukas Noskovskis. Išlikusiuose Noskovskio metiniuose užrašuose randame įdomios su Vilniaus vyskupu, kurį jis vadino *dominus Reverendissimus* bei *dominus meus primus*, susijusios informacijos⁴⁴. Aiškėja, kad Bolonijoje apgynęs doktoratą, Noskovskis visų pirma 1507 m. gruodžio mėnesį pradėjo tarnauti Albertui Radvilai⁴⁵. Taip sutapo, kad savo naująjį poną aptiko šiam keliantis iš Lucko į Vilniaus vyskupiją. Gruodžio 14 d. jie kartu išvyko iš Lucko vyskupo valdos Januve, o gruodžio 23 d. Lydoje Noskovskis prisiekė (*iuramentum prestitum*) Radvilai Kijevo vyskupo [Baltramiejaus] akivaizdoje. Toliau pateikiama unikali tiems laikams informacija apie naujojo Vilniaus vyskupo kelionę (galbūt pažintinę), fiksuojant atvykimą valandos ir minučių tikslumu, po diecezijos dvarus: gruodžio 29 d. Dambrava, [1508 m.] sausio 5 d. Armoniškės (Hermaniškės), sausio 12 d. Česuliai, sausio 19 d. Jakūbiškės, sausio 21 d. Labanoras, sausio 27 d. Bukočiškės, sausio 29 d. *Turowno* (Tauragnai?), vasario 3 d. *Bolych*, vasario 5 d. Salakas, vasario 8 d. Naujadvaris, vasario 14 d. Verkiiai⁴⁶. Toliau užrašė keletą kitų Vilniaus vyskupo ir jo giminaičių gyvenimo faktų (pavyzdžiui, Alberto dalyvavimą 1511 m. Brastos seime, 1512 m. kelionę į Romą ar apsilankymą Krokuvoje 1515 m. sausio mėnesį), o taip pat nurodė kai kuriuos asmenis, kurių aiškesnis santykis su vyskupu, deja, dėl lakoniško šaltinio

⁴² *Ibid.*, p. 144 (наместник Чепелевский Выгнанский, 1514), p. 231 (наместник Дубровицкий Собестьянъ, 1515).

⁴³ *Ibid.*, p. 998 (черезъ прокуратора своего Закревъского и вижа своего Миколая Кгедройтъского, 1517).

⁴⁴ Ludwik Birkenmajer, „Zapiski historyczne, wśród starych almanachów Biblioteki Jagiellońskiej II“, in: *Kwartalnik Historyczny*, Lwów, 1903, t. 17, p. 409–414.

⁴⁵ Ši aplinkybė patvirtintų prielaidą, kad galėjo būti pažįstami iš anksčiau (plg. prie nuor. nr. 22). Noskovskis nurodo, kad atvyko „ad Reverendissimum“ (*ibid.*, p. 409). Visas tolesnis šaltinio kontekstas rodo, kad kalba tikrai eina apie Albertą Radvilą.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 409–410.

pobūdžio lieka neišskus. Iš visko sprendžiant, Noskovskis Radvilai tarnavo net iki 1512 m. birželio⁴⁷.

V. LATERANAS, KAZIMIERAS IR KEISTA VIZITACIJA

Pereinant prie kitų Alberto Radvilos veiklos pėdsakų, verta paminėti, kad dar būdamas Lucko vyskupu jis galėjo dalyvauti valdovo Aleksandro Jogailaičio ir popiežiaus Aleksandro VI iniciatyva atsinaujinusiose derybose dėl bažnytinės unijos. 1512 m. Albertas Radvila kartu su Lucko vyskupu, kitu didiku kunigaikščiu Pauliumi Alšėniškiu išvyko⁴⁸ į Laterano Bažnyčios susirinkimą⁴⁹ – tai vienintelis Lietuvos hierarchų dalyvavimo visuotiniame Bažnyčios susirinkime atvejis. Alšėniškis netrukus grįžo atgal, tuo tarpu Radvila buvo Romoje ir tuo metu, kai išrinktas naujas popiežius Leonas X (1513 m. kovo 13 d.) – taigi jau trečiasis popiežius, kurį Radvila galėjo sutikti⁵⁰. Po kiek laiko Žygimanto Senojo pavedimu pradėjo tirti valdovo brolio Kazimiero kanonizacijos galimybes, tuo reikalu 1514 m. rugsėjo 30 d. kartu su Gniezno arkivyskupu Jonu Laskiu gavęs popiežiaus audienciją (turbūt tuo pačiu ragindamas popiežių skelbti kryžiaus žygį prieš turkus ir maskvėnus)⁵¹. 1515 m. sausio 16 d. Gniezno arkivyskupas Jonas Laskis rašė vyskupo broliui Mikalojui Radvilai dėl Kazimiero, kuris turėtų tapti „Lietuvos globėju ir gynėju“, kanonizacijos⁵². 1517 m. Kazimiero kanonizacijos klausimu į Romą vyko dar

⁴⁷ *Ibid.*, p. 412.

⁴⁸ Lukas Noskovskis nurodo, kad iš „baltojo dvaro“ (*alba curia*) (Vilniuje?) Radvila išvyko balandžio 13 d., gegužės 12 d. buvo Krokuvoje, o birželio 2 d. iš čia keliavo toliau (*ibid.*, p. 411).

⁴⁹ Paulius Rabikauskas, *Lietuvos globėjas šv. Kazimieras*, Vilnius-Kaunas: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1993, p. 55.

⁵⁰ Tai, kad 1513 m. gruodžio 13 d. dar buvo išvykęs, liudija tos dienos Vilniaus kapitulos nutarimas, leidžiantis steigti mokyklą prie Šv. Jono bažnyčios, numatant, kad sprendimą dar turi patvirtinti grįžęs vyskupas (*Acta capituli ecclesiae cathedralis Vilnensis saec. XVI–XVIII...*, p. 15).

⁵¹ Henryk Damian Wojtyśka, „Początki kultu i procesy kanonizacyjne św. Kazimierza“, in: *Analecta Cracoviensia*, Kraków, 1984, t. 16, p. 205.

⁵² Piotr Tafiłowski, *Jan Łaski (1456–1531), kanclerz koronny, prymas Polski*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2007, p. 90.

kartą⁵³. Prieš tai, 1517 m. vasario 18 d., kartu su visa Vilniaus katedros kapitula specialiu dokumentu prašė popiežiaus paskelbti Kazimierą šventuoju, liudydami jo gyvenimo šventumą ir stebuklus⁵⁴. Atsakydamas į tai popiežius sudarė specialią komisiją šiam reikalui nagrinėti, į kurią įtraukė ir Radvilą⁵⁵. Taigi Vilniaus vyskupas neabejotinai buvo vienas svarbiausių ankstyvo Kazimiero kanonizacijos bylos etapo veikėjų.

Tačiau su šia byla iš dalies susijęs ir garsiausias vyskupo incidentas. 1518 m. Kazimiero gyvenimo šventumą ištirti atvykęs Gniezno arkivyskupas Jonas Laskis kartu užsimojo įvykdyti Vilniaus vyskupijos vizitaciją, kuri, kaip jis pats nurodo, „niekada nebuvo vizituota arkivyskupų“. Tačiau, karčiai savo dienoraštyje pažymi Laskis, „atlikti ordinarinę vizitaciją man buvo trukdoma, kadangi vyskupas neleido vizituoti savęs ir savo vyskupijos“⁵⁶. Šioje istorijoje susipina daugelis dalykų – ir politinis LDK savarankiškumas dinastinėje/personalinėje unijoje su Lenkija, ir bažnytinės hierarchijos problema, ir, pagaliau, dviejų didikų hierarchų asmeniniai santykiai bei konkurencija. Jonas Laskis buvo viena ryškiausių to meto Lenkijos asmenybių, Karūnos kancleris dar nuo Aleksandro Jogailaičio laikų, garsiojo Lenkijos teisės kodifikacijos rinkinio, vad. „Laskio Statuto“ autorius (1505)⁵⁷. Gerai pažinojo Radvilų šeimą, ypač Vilniaus vyskupo brolių LDK kanclerį Mikalojų, iš kurio skolindavosi pinigų (1517 m. Laskis 1200 auksinų buvo skolingas ir pačiam Albertui⁵⁸) ir kurį vadino *compater* (veikiausiai abu buvo Radvilų sesers, Mazovijos kunigaikštienės Onos, sūnų krikšto tėvai) ir *carissimus et faventissimus amicus*⁵⁹.

Albertas Radvila atsisakymą leisti vizituoti savo dieceziją motyvavo (tiesa, turime tik paties Laskio interpretaciją) tuo, kad Vilniaus vyskupi-

⁵³ Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai, sudarė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mintautas Čiurinskas, (ser. *Fontes ecclesiastici historiae Lithuaniae*, 3), Vilnius: Aidai, 2003, p. 171–172.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 169–170.

⁵⁵ Paulius Rabikauskas, *Lietuvos globėjas šv. Kazimieras...*, p. 59–60.

⁵⁶ Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto šaltiniai..., p. 181.

⁵⁷ Piotr Tańkowski, *Jan Łaski...*

⁵⁸ *Ibid.*, p. 72.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 138–139, 214 (1512 m. įrašas Jono Laskio asmeniniuose užrašuose; nurodyta, kad buvo pasiskolinęs „karaliaus Aleksandro mirties metais“, t. y. 1506 m.).

ja niekad nebuvo (taigi ir neturėjo būti) Gniezno arkivyskupų vizituota nuo pat jos įsteigimo. Be to, pateikė popiežiaus Leono X brevę, kurioje jis skiriamas popiežiaus dvariškiu (*familiaris*), o tai jį neva atleidžia nuo vizitacijos būtinybės. Galiausiai kartu su savo broliais (dar vienas šeimos galios ir tarpusavio paramos liudijimas) apskritai kvestionavo Vilniaus vyskupijos priklausymą Gniezno arkivyskupijos pavaldumui, nes galbūt čia galiojanti Rygos arkivyskupo jurisdikcija. Bet kuriuo atveju Radvilos apčiuopė Gniezno arkivyskupo ketinimo silpną vietą – formalaus Vilniaus vyskupijos priskyrimo Gniezno metropolijai niekad nebuvo, o praktika vykti iš Vilniaus į Gniezno sinodus susiklostė tik palaipsniui. Vienaip ar kitaip Radvila nesutrukdė atlikti kanauninkų, klebonų ir kitų vyskupijos dvasininkų apklausą, aprūpino atvykusius viskuo, kas būtina pragyvenimui (kad ir, Laskio nuomone, nepakankamai), ir dargi išklusė arkivyskupo pamokymų dėl „gyvenimo būdo ir papročių“. Akivaizdu, kad vyskupas didikas nebuvo linkęs nusileisti lenkų arkivyskupui, kuris ir šiaip garsėjo konfliktišku charakteriu. Dėl įtakos Lenkijos Bažnyčioje jis konfliktavo su Plocko vyskupu Erazmu Cioleku⁶⁰. Beje, Vilniaus vyskupą su Cioleku, matyt, siejo asmeniniai ryšiai (užsimezgę nuo Cioleko veiklos LDK laikų⁶¹), nes Radvila Plocko vyskupijoje turėjo prepozitūrą. Su Cioleku buvo natūralūs sąjungininkai prieš arkivyskupą, siekdami didesnės savo diecezijos nepriklausomybės. Radvilos atveju prisidėjo ir karalaičio Kazimiero kanonizacijos reikalas, nes abu hierarchai akivaizdžiai konkuravo dėl pagrindinio bylos rengėjo statuso. Vyskupiją Albertas Radvila traktavo panašiai kaip broliai savo tėvonijas, kuriose norėjo būti vieni sau ponai⁶². Galbūt tolimesnėje

⁶⁰ Ałła Brzozowska, *Biskup plocki Erazm Ciołek (1474–1522)*, Kraków: Universitas, 2017.

⁶¹ Rimvydas Petrauskas, „Aleksandro Jogailaičio dvaras ir jo sąskaitų knygos“, in: *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, parengė Darius Antanavičius ir Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Lietuvos pilys, 2007, p. XIII–XIV.

⁶² Rimvydas Petrauskas, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Politika ir visuomenė vėlyvaisiais Viduramžiais*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, Naujasis Židinys-Aidai, 2017, p. 381–400; Karolis Čižauskas, „Didiko valdžia, humanistai ir raudonas vaškas...“.

perspektyvoje galvota ir apie Vilniaus vyskupijos egzempcijos galimybę.

Sunku pasakyti, kaip toliau būtų klostęsi Vilniaus vyskupo ir Gniezno arkivyskupo santykiai, bet netrukus po šių įvykių, 1519 m. liepos 5 d., Albertas Radvila mirė⁶³. Tiesa, Teodoras Narbutas ir juo sekantys kai kurie istorikai (Paulius Rabikauskas, Maria Michalewiczowa) mirties data nurodo balandžio 19 d. Tačiau Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje randamas paskutinis vyskupo veiklos liudijimas – 1519 m. birželio 8 d. dokumentas su vyskupo antspaudu, kuriuo paskiria Joną Piotrovskį Losko klebonu⁶⁴. Bet kokias abejones pašalina minėto Radvilos gydytojo, Krokuvos universiteto profesoriaus Luko Noskovskio vienalaikis įrašas, kuriuo teigiama, kad liepos 5 d. mirė Vilniaus vyskupas Albertas Radvila, *dominus meus primus*⁶⁵. 1517–1518 m. Radvila rečiau pasirodo šaltiniuose, nes vėl buvo išvykęs į ilgą kelionę Romoje. Įdomus tos kelionės pėdsakas yra Julijaus Simono Sikulo knyginė dedikacija Albertui, datuota Romoje *quinto idus Januarii M. D. XVIII* [1518 m. sausio 9 d.]⁶⁶. Vienas paskutiniųjų aktyvesnės politinės veiklos liudijimų – dalyvavimas Brastos seime 1518 m. pabaigoje⁶⁷. Neturime tiesioginių duomenų apie vyskupo ligą. Sveikatos problemas rodo 1509 m. prasidėjusi gydytojo Noskovskio priežiūra⁶⁸. Mirė gana jaunas, sulaukęs kiek daugiau nei 40 metų.

VI. ĮVAIZDIS IR ATMINIMAS

Tuometinį lenkų episkopato požiūrį į Albertą atskleidžia 1517 m. Karūnos pakanclerio ir Pšemyslio vyskupo Petro Tomickio laiškas

⁶³ Ši data nurodoma XVI a. pabaigoje padarytoje Alberto Radvilos antkapinėje lentelėje (plg. nuor. nr. 70).

⁶⁴ Plg. nuor. nr. 40.

⁶⁵ Ludwik Birkenmajer, „Zapiski historyczne...“, p. 414.

⁶⁶ Iulius Simon Siculus, *Oratio de poeticae et musarum triumpho Romae in die Sancti Lucae in templo Divi Eustachii habita*, Romae: Per Jacobum Mazochium, 1518, die sexto mensis Februarii, l. 3–6; Iulius Simon Siculus Adalberto episcopo Vilenensi Serenissimi Regis Poloniae oratori Clarissimo.

⁶⁷ *Acta primae Visitationis diocesis Vilmensis anno Domini 1522 peractae...*, p. 82.

⁶⁸ Ludwik Birkenmajer, „Zapiski historyczne...“, p. 410. 1511 m. Noskovskis mini apie kraujo nuleidimą Radvilai: *dominus Reverendissimus flebotomizatur (ibid., p. 411)*.

Varmijos vyskupui Fabijonui, kuriame apie Vilniaus vyskupą sakoma: *juvenis et indignus et multo ere alieno involutus* – „jaunuolis, nevertas ir plačiai prasiscolinęs“⁶⁹. Kitoks įvaizdis susiklostė Lietuvoje. XVI a. viduryje sukurtas ankstyviausias Vilniaus vyskupų aprašas vadina Albertą vargšų globėju – *jakmužnikiem* („išmaldininku“), nurodo, kad mirė Verkiuose, kur buvo pasistatęs vyskupų rūmus. Šią informaciją patvirtina vėlesnė antkapinė lentelė, patikimai perduodanti ir mirties dieną – liepos 5 d.⁷⁰ Palaidotas Vilniaus katedroje, kurioje XVI a. pabaigoje tolimas giminitis Mikalojus Kristupas Radvila Našlaitėlis užsakė minėtą epitafiją. XVII a. pradžioje Radvilų biografas Saliamonas Risinskis ypač pabrėžė rūpestį vargšais ir, komentuodamas „išmaldininko“ (*Eleemosinarius*) prieveirdį, teigė, kad „ne tiktai savo namuose maitindavo neturtėlius, bet dargi pats savo rankomis jiems padalydavo duonos anksčiau nei pats sėsdavo už stalo“⁷¹. Tą pačią tradiciją perduoda ir XVII a. viduryje rašęs Albertas Kojalavičius, kuris taip charakterizavo dešimtąjį Vilniaus vyskupą: „kilęs iš didžiai garsios lietuvių giminės. Į vyskupiją atsigabentą savo paveldėtą turtą padarė bendrą; dėl begalinio dosnumo vargšams nusipelnė, kad žmonės jį pavadintų vargšų tėvu, nuliūdusiųjų paguoda – toks ir buvo, taip ir vadintas“⁷².

Albertas Radvila užėmė ženklia vietą Radvilų giminės atmintyje. Jo, nors katalikų vyskupo, portretas kabėjo protestantų Radvilų Biržų pilyje (greta Žemaičių vyskupo Mikalojaus, Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio ir kt.)⁷³. Tarp kitų Radvilų vyskupų užima centrinę

⁶⁹ *Acta Tomiciana*, t. 4, Posnaniae: Typis Ludovici Merzbachi, 1855, p. 138–139.

⁷⁰ Marceli Antoniewicz, „Pochodzenie episkopatu litewskiego XV–XVI wieku...“, p. 52–53. Galbūt prie šio įvaizdžio prisidėjo donacija Vilniaus Šv. Jobo špitolei (žr. prie nuor. nr. 37).

⁷¹ *Saliamono Risinskio veikalas apie Radvilų giminės kilmę...*, p. 143 (vertė Sigitas Narbutas).

⁷² Albertas Vijūkas-Kojalavičius, Įvairenybės apie Bažnyčios būklę Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, vertė Rasa Jurgelėnaitė, in: Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, t. 2, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 175.

⁷³ Aistė Paliušytė, „XVII a. Biržų Radvilų kolekcijos ir šiaurietišku „kunstkameru“ tradicija“, in: *Europos dailė: Lietuviškieji variantai*, sudarė Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius: Leidybos centras, 1994, p. 133.

vieta XVII a. giminės genealoginiame raizinyje Conrad Götke *Parentalis splendor*⁷⁴. Nuo XVII a. antrosios pusės Vilniaus vyskupų kataloguose Albertas Radvila anachronistiškai vadinamas „Olykos ir Nesvyžiaus kunigaikščiu“⁷⁵. Nėra pagrindo abejoti tradicijos perduoto Alberto Radvilos – „vargšų globėjo“ – įvaizdžiu. Matyt, toks liko amžininkų ir kiek vėlesnių palikuonių atmintyje. Taip pat galime tikėti ir tuo, kad asmeninius turtus naudojo katedros reikalams, bet kartu neabejotinai ir savo paties kaip vyskupo reprezentacijai. Didikas vyskupas galėjo sau leisti daugiau už kitus – politinės galios požiūriu, bet taip pat įgyvendindamas savo tiesiogines pareigas. Antai ilgalaikės išvykos ar pasiuntinybės į Romą veikiausiai dalinai buvo finansuojamos iš paties vyskupo asmeninių (šalia vyskupo beneficinių) lėšų, kurių vis tiek pritrūkdavo, kaip tai sužinome iš vieno Gniezno arkivyskupo Jono Laskio laiško, kuriame minima Radvilai Romoje paskolinta stambi pinigų suma. Istoriografijoje teigiama, kad ilga viešnagė Romoje Bažnyčios susirinkimo metu galėjo Radvilą paskatinti kai kurioms naujovėms, pavyzdžiui, kapitulos statutų surašymui⁷⁶.

Todėl didikas vyskupas – nebūtinai Bažnyčios nuosmukio padarinys, kaip tai vaizdavo XIX ir XX a. pozityvistinė istoriografija⁷⁷, besiremianti tendencingu pranešimu to paties Laskio, kuris grįžęs iš Vilniaus, 1518 m. spalio 23 d. pranešime Gniezno kapitulos susirinkime padėtį Vilniaus vyskupijoje apibūdino kaip „labai suirusią ir netvarkingą“⁷⁸. Iš negausių šaltinių rekonstruojamas Alberto Radvilos paveikslas – tai vyskupas didikas, kuriam kilmė ir turtas, valdžia ir tarnystė Bažnyčiai, socialinis prestižas ir dosnumas vargšams buvo tarpusavyje neatsiejamai susiję dalykai.

⁷⁴ Jolita Liškevičienė, *Mundus emblematum: XVII a. Vilniaus spaudinių iliustracijos*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 115.

⁷⁵ Marceli Antoniewicz, *Protopleści książąt Radziwiłłów...*, p. 36.

⁷⁶ Wioletta Pawlikowska-Butterwick, Liudas Jovaiša, *Vilniaus ir Žemaičių katedrų kapitulų statutai...*, p. 44.

⁷⁷ 1912 m. išleistoje Vilniaus vyskupijos istorijoje Janas Kurczewskis, išskirdamas Albertą kaip pirmąjį didiką vyskupijos soste, konstatuoja, kad taip prasidėjo tendencija, neretai žalinga diecezijai (Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912, p. 33).

⁷⁸ Piotr Tafłowski, *Jan Łaski...*, p. 88.

Vyskupas Jurgis I Radvila. Lietuva, XVII a., drobė, aliejus, 105,5x74, BPM BP 575
(nuotr. autorius Arūnas Baltėnas ©)